

บทที่ 2 การต่อสู้เพื่อความอยู่รอด

การที่รัสเซียตั้งรณสลายกำลังกองทัพและถอนตัวออกจากสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยยอมตกลงรับเงื่อนไขสนธิสัญญาเบรสต์ ลีตอฟ ที่แม้จะไม่ใช่เป็นธรรมเพียงใดก็ตามโดยคาดหวังว่าจะสามารถสละแอกภาระทั้งหมดได้นั้น เนื้อแท้ รัสเซียอาจหลีกเลี่ยงภาระสงครามได้รอด แต่รัสเซียต้องเผชิญภัยแบบใหม่ คือ การสลายตัวของจักรวรรดิรัสเซีย โดยความเห็นชอบของการประชุมสันติภาพที่พระราชวังแวร์ซายส์ การแยกตัวจากจักรวรรดิ สงครามกลางเมือง และภัยการแทรกแซงทางทหารของไตรมิตร ซึ่งเป็นภัยจากภายนอก ภัยแทรกซ้อน เช่นนั้นกีดกร่อนทำลายฐานอำนาจของรัฐบาลโซเวียตอย่างน่าอันตรายยิ่ง ถึงกระนั้น รัสเซียก็สามารถยืนหยัดรักษาเอกราชอำนาจอธิปไตยไว้ได้โดยตลอดรอดฝั่ง ทั้งนี้ น่าจะเป็นด้วยเหตุใด เป็นข้อควรศึกษาวิเคราะห์ยิ่ง

การเจรจาสันติภาพ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ยุติลงในปี 1918 บรรดามหาอำนาจพันธมิตรนำโดย อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา ได้เปิดการประชุมเจรจาสันติภาพขึ้น ณ พระราชวังแวร์ซายส์ ใน ค.ศ. 1919

ในขณะที่ทั่วโลกมุ่งความสนใจไปที่การเจรจาสันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ รัสเซียกำลังตกอยู่ในภาวะสงครามกลางเมือง บรรดามหาอำนาจได้เข้าร่วมประชุมโดยหยิบยกเอาปัญหาขึ้นมาพิจารณาว่า ควรเชิญรัสเซียร่วมประชุมหรือไม่ จากภาวะการณ์ปั่นป่วนในรัสเซีย ที่ประชุมตกลงไม่เชิญรัสเซียเข้าร่วมประชุม ทั้ง ๆ ที่หัวข้อการประชุมส่วนใหญ่เกี่ยวพันกับส่วนได้ส่วนเสียของรัสเซียโดยตรง

บรรดามหาอำนาจฝ่ายพันธมิตรเองต่างมีจุดประสงค์แตกต่างกันในการร่วมการเจรจาสันติภาพ ด้วยความรู้สึกลึกซึ้งไม่มั่นคงปลอดภัย ฝรั่งเศสได้ตั้งรณที่จะดำเนินการเรียกร้องให้ทุกฝ่ายร่วมกันแบ่งสรรปันส่วนอำนาจผลประโยชน์บนความหายนะของสามจักรวรรดิ คือ เยอรมนี รัสเซีย และออสเตรีย-ฮังการี เพื่อเป็นการธำรงรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจ ซึ่งเป็นระบบที่ค้ำประกันเสถียรภาพความมั่นคงร่วมกันของยุโรป ฝรั่งเศสได้เสนอให้มีการตัดทอน

ดินแดนเยอรมนีทั้งทางตะวันตกและตะวันออก โดยทางตะวันตก ฝรั่งเศสเสนอให้ฝรั่งเศสผนวกแคว้นซาร์ (Saar) และฝั่งขวาของกลุ่มแม่น้ำไรน์ (Rhineland) ตลอดจนเรียกคืนแคว้นอัลซัส (Alsace) และลอร์เรนน์ (Lorraine) ส่วนทางพรหมแดนทางตะวันออก ฝรั่งเศสให้โปแลนด์ได้แคว้นปรัสเซียตะวันตก ฉนวนโปแลนด์ (Polish Corridor) และจัดตั้งนครรัฐดานซิก (Danzig) เพื่อให้โปแลนด์มีทางออกทางทะเล และป้องกันเยอรมนีรวมดินแดนส่วนนี้เข้ากับปรัสเซียตะวันออก (ดูแผนที่ประกอบ)

สำหรับจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ฝรั่งเศสสนับสนุนชาวสลาฟในโบฮีเมีย (Bohemia) ให้เป็นประเทศเอกราช เรียกว่า เชโกสโลวาเกีย (Czechoslovakia) และตัดดินแดนตะวันออกของเยอรมนีที่เรียกว่า สูดเตน (Sudetenland) ให้ประเทศใหม่นั้น¹ ฝรั่งเศสยังสนับสนุนให้ฮังการีและยูโกสลาเวียเป็นเอกราชจากจักรวรรดิออสเตรีย ออสเตรียถูกลดขนาดของประเทศลงอีกทั้งเสนอให้ยุโรปลงมติห้ามเยอรมนีผนวก (Anschluss) กับออสเตรีย

นอกจากนั้น ฝรั่งเศสได้เสนอตัดทอนจักรวรรดิรัสเซีย โดยการให้เอกราชแก่โปแลนด์ รัฐสามรัฐในภูมิภาคทะเลบอลติก คือ แลทเวีย (Latvia) ลิทัวเนีย (Lithuania) และเอสโตเนีย (Estonia) และฟินแลนด์ ตลอดจนส่งเสริมโปแลนด์ให้ทำสงครามกับรัสเซียเพื่อตัดดินแดนภาคตะวันตกของรัสเซียซึ่งได้แก่ อุเครน (Ukraine) และรัสเซียขาว (White Russia หรือ Byelorussia, ดินแดนติดกับอุเครนทางตอนเหนือ) ตามสนธิสัญญาริกา (Treaty of Riga)

จุดประสงค์ในการทำลายล้างสามจักรวรรดินั้น ได้แก่การลดรอนดินแดนที่มาแห่งความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์และกำลังผู้คน ซึ่งเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและทหารที่ทำให้สามจักรวรรดิมีพลังอำนาจในการทำสงคราม การส่งเสริมให้มีประเทศใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาล้วนเป็นการสร้างระบบรัฐกันกระหนาบปิดล้อมเยอรมนีและสกัดกั้นการขยายอำนาจอิทธิพลของรัสเซีย สมตามเจตนาารมณ์ของฝรั่งเศสที่มุ่งสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเอง

อังกฤษเองถูกมติมหาชนผลักดันให้คล้อยตามสิ่งที่ฝรั่งเศสเสนอนั้น ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลอังกฤษไม่มีเจตนาารมณ์ที่จะลงโทษเยอรมนีถึงขั้นลดฐานะเยอรมนีจากการเป็นมหาอำนาจในยุโรปตามที่ฝรั่งเศสต้องการ ด้วยอังกฤษเองวิตกว่า จักรวรรดิเยอรมนีและรัสเซียที่ตกต่ำจะเปิดทางให้ฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจทางบกที่เด่นสุด อังกฤษไม่ไว้วางใจว่าฝรั่งเศสจะไม่เกิดกระหายใคร่เป็นเจ้าทวีปดังที่จักรพรรดินโปเลียนได้เคยทรงปฏิบัติมาแล้ว อังกฤษมิ

---

¹ ดูรายละเอียดเรื่องฝรั่งเศสและอังกฤษมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้เชโกสโลวาเกียเป็นเอกราช ใน W. M. Jordan, "Great Britain, France and Eastern Frontiers of Germany," *The Versailles Settlement, Was It Foredoomed to Failure?*, ed. Ivo J. Lederer (Boston D. C. Heath and Company, 1966), pp. 73-77, p. 76. และ Winston Churchill, "The World Crisis The Territorial Settlement of 1919-1920," *The Versailles Settlement*, pp. 82-83

ความพอใจเพียงพอแล้วที่ได้เห็นความหายนะของราชนาวิกโยธิน อังกฤษไม่ต้องการลงโทษ เยอรมนีรุนแรงดังที่ฝรั่งเศสเสนอ ส่วนสหรัฐอเมริกาเองนั้น ประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) มีจุดประสงค์ที่จะให้ยุโรปร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ เพื่อเป็นสื่อให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันขจัดความขัดแย้งโดยวิธีสันติในอนาคต วิลสันจึงมีความรังเกียจระบบถ่วงดุลอำนาจที่ฝรั่งเศสได้เสนอ วิลสันเรียกร้องให้มีการตกลงเรื่องดินแดนต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาโดยการพิจารณาคำนิ่งถึงหลักการกำหนดวินิจฉัยด้วยตนเองตามแนวเชื้อชาติ และเสนอให้มีการเจรจาสันติภาพตามหลักสิบสี่ประการ (Fourteen Points) ข้อเสนอของฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาด่วนเป็นมาตรการที่ตกลงกันได้ในที่ประชุม ก่อเกิดความขัดแย้งขึ้น อังกฤษผู้มีจุดประสงค์โอนอ่อนตามทั้งสองฝ่าย จึงเป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมทุกฝ่าย

ณ ที่ประชุมสันติภาพ ฝ่ายพันธมิตรได้รับข้อเสนอของฝรั่งเศสเกือบทั้งหมด โดยปรับปรุงรายละเอียดปลีกย่อยให้เป็นที่พอใจของทุกฝ่ายในที่ประชุม ข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับรัสเซียได้แก่.-

1. ข้อตกลงว่าด้วยดินแดนต่าง ๆ ของฝ่ายแพ้ ที่สำคัญคือจักรวรรดิเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และรัสเซีย

ในกรณีเยอรมนี ฝ่ายพันธมิตรไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของฝรั่งเศสที่มุ่งผนวกดินแดนเยอรมัน ฝรั่งเศสได้แก้วนัลซัสและลอร์เรนคืน แต่ไม่อาจผนวกแก้วนซาร์และฝั่งขวาของกลุ่มแม่น้ำไรน์ ด้วยเป็นการขัดต่อหลักการกำหนดวินิจฉัยตามแนวเชื้อชาติ ที่ประชุมลงมติให้แก้วนซาร์เป็นดินแดนภายใต้อำนาจศุลกากรของฝรั่งเศส (The French Custom Zone) และฝรั่งเศสได้ยึดครองกลุ่มแม่น้ำไรน์ 15 ปี ต่อจากนั้น ดินแดนนี้ต้องเป็นเขตปลอดทหารโดยไม่มีกำหนดสิ้นสุด ส่วนทางพรมแดนตะวันออกของเยอรมนี ที่ประชุมได้ยกแก้วนซุเดเตน (Sudetenland) ให้รัฐเอกราชใหม่ คือ เชโกสโลวาเกีย และยกนนวนโปแลนด์และนครรัฐดานซิกให้แก่รัฐเอกราชใหม่โปแลนด์

ในกรณีของออสเตรีย-ฮังการี ฮังการี ยูโกสลาเวีย และเชโกสโลวาเกีย (สลาฟในแก้วนโบฮีเมีย) ได้เป็นเอกราช ที่ประชุมลงมติห้ามออสเตรียรวมกับเยอรมนี

ในกรณีของรัสเซียต้องนับเป็นกรณีพิเศษ รัสเซียมิได้รับเชิญเข้าร่วมการประชุม แต่จักรวรรดิรัสเซียถูกทำลายลงโดยผลการ สู้ที่รัสเซียจะต้านทานได้นอกจากจะหิบบอาวุธจันท่อสู้ป้องกัน (ซึ่งรัสเซียสิ้นสุดกำลังที่จะรบเสียแล้ว) ดินแดนที่เป็นเอกราชโดยความเห็นชอบของที่ประชุมได้แก่ โปแลนด์ ฟินแลนด์ เอสทัวเนีย แลทเวีย และลิทัวเนีย โดยเฉพาะโปแลนด์ยังได้รับอูเกรนและรัสเซียขาวตามสนธิสัญญาทริกาอีกด้วย

2. ข้อตกลงว่าด้วยการชำระค่าปฏิกรรมสงคราม ที่ประชุมได้ลงโทษเยอรมนี โดย
ลิดรอนกำลังอำนาจเศรษฐกิจของเยอรมนี เยอรมนีต้องชำระค่าปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวน
มากมหาศาล แม้แต่รัสเซียเองก็มีสิทธิ์เรียกร้องขอค่าปฏิกรรมสงครามจากฝ่ายแพ้ได้ การ
ชำระค่าปฏิกรรมสงครามนั้นมีลักษณะมุ่งลงโทษ โดยไม่คำนึงถึงกำลังความสามารถของอีก
ฝ่ายในการปฏิบัติตาม และมีได้คำนึงถึงภาวะเศรษฐกิจที่ล้มลุกคลุกคลานของยุโรปโดยส่วนรวม

การเจรจาสันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ที่มุงลงโทษฝ่ายแพ้ โดยเฉพาะเยอรมนี
ซึ่งเป็นมหันตภัยต่อเสถียรภาพความมั่นคงของยุโรปนั้น สะท้อนให้เห็นว่า บรรดามหาอำนาจ
ฝ่ายพันธมิตรไม่ขจัดสาเหตุต่าง ๆ ที่อาจนำไปสู่สงครามโลกครั้งต่อไป หากแต่ได้เพิ่มปัญหา
ความขัดแย้งที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นจนนำไปสู่สงครามโลกครั้งที่สอง

การเจรจาสันติภาพครั้งนั้นมิได้เชิญฝ่ายแพ้และรัสเซียเข้าร่วมเจรจา ทั้ง ๆ ที่การ
เจรจากรังนั้นล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอำนาจผลประโยชน์ของรัสเซีย ฝ่ายชนะเป็นผู้ทำสนธิ-
สัญญาสันติภาพตามเงื่อนไขของตน ทำให้สนธิสัญญาสันติภาพมีลักษณะเป็นสนธิสัญญา
ที่หนักหนาสาหัสเต็มไปดด้วยภาระผูกพันสำหรับผู้แพ้ (Onerous Treaty) รัสเซียได้ประมาณว่า
สันติภาพจะไม่มีหนทางอยู่รอดได้ในระยะยาวนาน ถ้าปราศจากความร่วมมือจากผู้แพ้สงคราม
ด้วย

มาตรการลงโทษฝ่ายแพ้รุนแรงขนาดความยุติธรรมและมนุษยธรรม บงการฝ่าย
แพ้มิให้มีการอุทธรณ์ใด ๆ ที่เห็นเด่นชัด คือ ข้อตกลงว่าด้วยดินแดนต่อลักษณะพันธมิตร
กระหายดินแดน ไม่คำนึงถึงหลักการเชื้อชาติใด ๆ หากแต่คำนึงถึงการแบ่งสรรปันส่วนเพื่อ
ให้เกิดดุลยภาพแห่งอำนาจทางการเมืองในยุโรป สนธิสัญญาจึงมีลักษณะจักรวรรดินิยม การ
ตัดทอนดินแดนเองนั้น ฝ่ายเสียดินแดนย่อมเกิดความเคียดแค้นใคร่ที่จะได้คืน ฝ่ายได้ดินแดน
ก็หวาดวิตกกกลัวเสียดินแดน ต่างฝ่ายต่างแก่งแย่งดินแดน ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกัน และ
เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงพอ จึงหันไปสู่ระบบแสวงหาพันธมิตร (ที่ฝ่ายพันธมิตรได้พยายาม
ขจัด) ผู้เสียดินแดนต้องการแก้ไขสนธิสัญญาโดยวิถีทางต่าง ๆ

ในด้านการชำระค่าปฏิกรรมสงคราม ฝ่ายแพ้สิ้นสุดฐานะที่จะชำระได้ ลำพังการฟื้นฟู
เศรษฐกิจของตนเองก็ลำบากอยู่แล้ว ค่าปฏิกรรมสงครามได้ทำให้ฝ่ายแพ้ไม่อาจฟื้นฟูเศรษฐกิจ
ของตนได้ เป็นเหตุให้ระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวมของยุโรปฟื้นตัวยากยิ่งขึ้น

ที่สำคัญก็คือ มาตรการลงโทษต่าง ๆ เพื่อทำลายล้างเยอรมนี และลิดรอนดินแดน
รัสเซีย ได้ทำให้เกิดช่องว่างแห่งอำนาจการเมืองขึ้นในยุโรปกลาง เป็นการทำลายทั้งสองรัฐ
มิให้เป็นมหาอำนาจ โดยเฉพาะเยอรมนีซึ่งถูกเหยียดหยามประจานเป็นฝ่ายผิด ต้องได้รับความ
อภัยส ทั้งรัสเซีย (ศัตรูทางอุดมการณ์) และเยอรมนีถูกสังคมนิยมยุโรปตัดขาดโดยปริยาย

ให้ต้องอยู่โดดเดี่ยว อ่อนแอไร้กำลังที่จะป้องกันตนเองจากศัตรูภายนอก ต่างต้องจำยอมให้จักรวรรดิของตนสลายตัวลง และจำต้องสยบต่อกำบังการของผู้ชนะ

หนทางที่จะแก้ไขสนธิสัญญานั้นมีดมนยิ่งนัก แม้วิลสันจะมุ่งหมายให้สันนิบาตชาติ (League of Nations) เป็นสื่อกลางพิจารณาแก้ไขมาตรการลงโทษฝ่ายแพ้ ในภาคปฏิบัติองค์การนั้นไร้อำนาจ สหรัฐอเมริกามีได้เป็นสมาชิกโดยตรง องค์การนั้นได้ตอกย้ำความอภัยแก่ฝ่ายแพ้และรัสเซียยิ่งขึ้น ให้ตระหนักว่าถูกตัดขาดทางการทูตให้อยู่โดดเดี่ยว ด้วยการที่องค์การนั้นมิได้รับสองชาตินั้นเป็นสมาชิก

การเจรจาสันติภาพ ในทรศนะของรัสเซีย จึงเป็นการเจรจาโดยฝ่ายจักรวรรดินิยม นายทุนเป็นผู้บงการ แสดงตนเป็นปฏิปักษ์ต่อรัสเซียอย่างเป็นทางการ โดยการตัดทอนดินแดนของรัสเซีย ในการเจรจาสันติภาพครั้งนั้น รัสเซียถูกกีดกันและมิได้เข้าร่วมสันนิบาตชาติ ฐานะรัสเซียตกต่ำขีดสุด จากการเป็นมหาอำนาจที่มีจักรวรรดิยิ่งใหญ่ไพศาลเป็นที่ยำเกรงและกำบังการรัสเซียที่เคยศักดิ์สิทธิ์พอที่จะลิขิตชะตากรรมยุโรป มาสู่การเป็นรัฐเล็ก ๆ ที่แม้แต่จะรักษาเอกราชให้ตลอดรอดฝั่งก็ยังยากเหลือแสน ถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว ถูกกระรานแบ่งแยกดินแดน และถูกกีดกันจากเวทีการเมืองระหว่างประเทศโดยสิ้นเชิง รัสเซียต้องหวดกลับไปสู่อุบัติแห่งการเป็นรัฐเล็ก ๆ ไร้ค่าความหมายสำหรับยุโรป

ขบวนการกู้เอกราชและแยกดินแดน

เป็นที่ทราบกันดีว่า จักรวรรดิรัสเซียประกอบด้วยดินแดนของชนต่างเชื้อชาติเป็นจำนวนมาก ดินแดนต่างเชื้อชาติเหล่านั้นที่สำคัญได้แก่ อุเครน ฟินแลนด์ โปแลนด์ รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคทรานส์คอเคซัส (Trans-caucasus) และรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคทะเลบอลติก ในอดีตซาร์ได้ทรงพยายามควบคุมดินแดนเหล่านั้นมิให้แข็งเมือง คลื่นปฏิวัติครั้งแล้วครั้งเล่า นับตั้งแต่การปฏิวัติที่ฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 ล้วนส่งผลสะท้อนยิ่งใหญ่มาสู่จักรวรรดิรัสเซีย บรรดาชนต่างเชื้อชาติได้พยายามเรียกร้องขอเอกราชจากรัสเซียหลายครั้งหลายคราแต่ก็ไม่สำเร็จ จักรวรรดิรัสเซียได้พยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ในการกลืนชาติเหล่านั้น แต่ก็เป็นไปได้ด้วยความยากลำบากยิ่งเช่นกัน เพราะชนต่างเชื้อชาติต่าง ๆ เหล่านี้มีเอกลักษณ์ประจำของตนที่เด่นชัด ยากแก่การถูกกลืนชาติ

เมื่อจักรวรรดิรัสเซียสลายตัวลงใน ค.ศ. 1917 อันสืบเนื่องมาจากภาวะสงครามโลกและความปั่นป่วนภายในประเทศ จนก่อเกิดการปฏิวัติขึ้นนั้น ผู้นำการปกครองรุ่นใหม่ได้มีทรศนะต่อชนต่างเชื้อชาติไปอีกแนวหนึ่ง ผู้นำเหล่านี้เห็นว่า ชนต่างเชื้อชาติเหล่านั้นต้องมารวมกับรัสเซียเป็นจักรวรรดิ เป็นลักษณะแนวโน้มจักรวรรดินิยมขัดกับลัทธิอุดมการณ์

ของผู้นำเหล่านั้น ได้มีการหยิบยกปัญหาชนต่างเชื้อชาติขึ้นมาพิจารณา ดังปรากฏในสุนทรพจน์ของเลนินในเดือนเมษายน ค.ศ. 1917 เลนินได้ย้ำหลักการกำหนดวินิจฉัยด้วยตนเองตามแนวเชื้อชาติ (Principle of Nationality based on self-determination) และเสนอหลักการหนึ่งแก่ชนต่างชาติเหล่านี้ให้เลือกปฏิบัติ กล่าวคือ การรวมกับรัสเซียโดยมีสิทธิ์ปกครองตนเองเป็นอิสระ (Autonomy) หรือการแยกตัวจากรัสเซีย (Secession) เป็นรัฐเอกราช ทั้งนี้ เลนินมีความหวังว่ารัฐที่เลือกแยกตัวเป็นอิสระจะมีโอกาสปฏิบัติเป็นรัฐสังคมนิยมตามแนวรัสเซียและจะกลับมารวมกับรัสเซีย เป็นการรวมตัวกันด้วยความเต็มใจโดยเหตุความผูกพันทางอุดมการณ์และเป็นการรวมตัวกันเป็นสหพันธ์สาธารณรัฐ (Federal Republics) เป็นการตั้งชนเหล่านั้นเข้ามาเป็นรัฐบริวารรัสเซีย โดยไม่แตกต่างจากการรวมชนเหล่านั้นเข้ากับรัสเซียในสมัยจักรวรรดิรัสเซียแต่อดีต

ณ ที่ประชุมสภาสูงแห่งเมืองคีฟ (Kiev) ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกันยายน พวกบอลเชวิคได้ตั้งสภาแห่งชนชาติ (Council of Nationalities) ขึ้น และตั้งสตาลินเป็นรัฐมนตรีว่าการเรื่องนี้โดยเฉพาะ ในเดือนพฤศจิกายน สตาลินได้เสนอหลักการในการวางมาตรการเกี่ยวกับชนต่างเชื้อชาติ ได้แก่.-

1. หลักการว่าด้วยความเสมอภาค และว่าด้วยการเคารพอำนาจอธิปไตย
2. หลักการว่าด้วยการกำหนดวินิจฉัยด้วยตนเอง (Self-Determination) การแยกเป็นเอกราชอิสระ และหลักการว่าด้วยเอกราช
3. การสิ้นสุดการให้อภิสิทธิ์ และสิ้นสุดข้อจำกัดระเบียบข้อบังคับทางศาสนา
4. การพัฒนาการโดยเสรีของชนกลุ่มน้อยและกลุ่มชนประชาคมที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน

พวกบอลเชวิคได้กำหนดหลักการเช่นนั้นด้วยความมั่นใจดังกล่าว และมีได้คาดคิดว่า ชนเหล่านั้นจะต้องการเอกราชและระบอบการปกครองแบบใดก็ได้ ที่มีใ้แบบคอมมิวนิสต์เพื่อหลีกเลี่ยงการอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัสเซีย การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ของรัสเซียได้ถูกพิจารณาว่าเป็นระบอบใหม่จากรัสเซีย ชนต่างเชื้อชาติมิได้คำนึงถึงอุดมการณ์ที่แตกต่างกันเท่านั้น หากแต่ยังมีความรู้สึกถึงความเป็นปฏิปักษ์ต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่ขึ้นชื่อว่าเป็นรัสเซีย พรรคนะและความต้องการที่แท้จริงของชนต่างเชื้อชาตินั้นจึงขัดแย้งกับนโยบายของพวกบอลเชวิคอย่างเป็นตรงกันข้าม

ทันทีที่เกิดสงครามโลกยึดเชื้อ และรัสเซียปฏิบัติใน ค.ศ. 1917 บรรดารัฐต่าง ๆ ภายใต้อจักรวรรดิรัสเซียก็ตื่นตัวไปในแนวที่ต้องการเอกราช ได้แก่.-

1. ยูเครน (Ukraine) ในวันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1917 ท่ามกลางความเป็นป่วนภายในรัสเซีย ยูเครนได้ประกาศตั้งสาธารณรัฐประชาชนยูเครน (Ukrainean People's Republic) ในขั้นต้น ยูเครนยอมเป็นสมาชิกสหพันธ์สาธารณรัฐ หากแต่ยูเครนได้พยายามวางพื้นฐานแนวทางเตรียมตัวกู้เอกราช กองทัพบอลเชวิคได้ยাত্রาเข้าสู่ยูเครน บีบบังคับให้ยูเครนต้องแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งกำลังต้องการเปิดแนวรบตะวันออกเพื่อกระหนาบเยอรมนี ได้เสนอว่าอินดิคัมครองยูเครนโดยมีเงื่อนไขว่า ยูเครนต้องเปิดแนวรบตะวันออกสู้กับเยอรมนี ฝ่ายเยอรมนีก็ได้ฉวยโอกาสนั้นเปิดการเจรจากับยูเครนพร้อมกับเจรจาสันติภาพกับรัสเซียแยกเป็นเอกเทศ ยูเครนจึงมีความกล้าหาญชาญชัยพอที่จะประกาศเป็นเอกราช ในวันที่ 8 มกราคม ค.ศ. 1918 กองทัพบอลเชวิคเข้าแทรกแซงทันทีแต่ไร้ผล เพราะเยอรมนีหนุนหลังยูเครน ในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1918 ยูเครนได้เอกราชสมบูรณ์แบบแยกจากรัสเซีย

2. ฟินแลนด์ ในวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ. 1917 ฟินแลนด์ประกาศเป็นเอกราช บอลเชวิคจะเข้าแทรกแซงทางทหารแต่ไร้ผล ได้เกิดการสู้รบกันขึ้น ทหารรัสเซียเป็นฝ่ายล่าถอย ฟินแลนด์เป็นเอกราชในต้นปี 1918 นั้นเอง

3. รัสเซียขาว (White Russia) ประกาศเป็นเอกราชเช่นกัน แต่ภายหลังยินยอมเป็นสาธารณรัฐโซเวียตรวมกับรัสเซียในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1919

4. รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคทะเลบอลติก ส่วนใหญ่ได้ประกาศเป็นเอกราชในวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1918 ต่อมาในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ เอสทัวเนียได้ประกาศเป็นเอกราช แต่เอกราชของรัฐเหล่านี้ดำรงคงอยู่ไม่ได้นานนัก ทหารเยอรมันได้เข้ายึดครองภูมิภาคนั้นในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1918 ครั้นเยอรมนีแพ้สงครามโลกครั้งที่ 1 ในเดือนพฤศจิกายน แลทเวียเป็นเอกราชเองในเดือนนั้น

5. รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคเทือกเขาคอเคซัส ได้ประกาศตั้งตนเป็นสาธารณรัฐ ในวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1918 รัฐต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเอกราชในจังหวัดที่สงครามกลางเมืองกำลังอุบัติขึ้นในรัสเซีย

อันที่จริง รัฐต่าง ๆ ที่ประกาศเป็นเอกราชจากรัสเซีย ยังนับว่าเป็นภัยที่ไม่ยิ่งใหญ่ อันตรายใหญ่หลวงเท่ากับภัยจากบรรดาฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองต่อฝ่ายบอลเชวิค

สงครามกลางเมือง

เมื่อบอลเชวิคได้ปกครองรัสเซียแล้ว บอลเชวิคได้เผชิญกับศึกภายในที่นับว่าใหญ่หลวงยิ่งนัก คือการที่กลุ่มต่าง ๆ ที่ทรงพลังอำนาจได้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์และเป็นใหญ่ขึ้นตามภูมิภาคทั่วจักรวรรดิรัสเซีย ที่สำคัญได้แก่.-

1. กลุ่มของนายพลแอนตัน เดนิกิน (General Anton Denikin) นายพล แอล. จี. คอร์-
นิลอฟ (General L. G. Kornilov) และนายพลปีเตอร์ นิโคลัยเยวิช คราสนอฟ (Peter Nikolayevich
Krasnov) ตั้งตนเป็นใหญ่ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1920 ณ กลุ่มแม่น้ำดอน (Don) และคูบาน
(Kuban) กลุ่มนี้เป็นผู้นำพวกคอสแซค (Cossack)

2. กลุ่มของนายพลเบซัน ปีเตอร์ นิโคลัยเยวิช แรเงจ (General Bason Peter
Nikolaevich Wrangel) ตั้งตนเป็นใหญ่ในยูเครน

3. กลุ่มนายพลเรืออะเล็กซานเดอร์ วาสิเลวิช คอลซัค (Admiral Alexander Vasilevich
Kolshak) ตั้งตนเป็นรัฐบาลในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1920 ณ ดินแดนไซบีเรีย มีเมืองโอมสค์
(Omsk) เป็นเมืองหลวง

4. กลุ่มพวกปฏิวัติสังคมนิยมเอียงซ้าย (Leftist Social Revolutionaries) จัดกลุ่มก่อการ
จลาจลในกรุงมอสโก ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1918 และที่เมืองใหญ่
23 แห่งในภาคกลาง

5. กลุ่มนาย เอ็น. วี. ไชคอฟสกี (N. V. Chaikovsky) ตั้งรัฐบาลต่อต้านพวกบอลเชวิก
ที่เมืองอาร์เชนเจิลส์ค (Archangelsk) ภายใต้การสนับสนุนของอังกฤษ

6. กลุ่มรัสเซียขาว ภายใต้การนำของฟุนติกอฟ (Funtikov) ตั้งรัฐบาลที่เมืองอัศคาบัด
(Askabad) ในภูมิภาคตุรกีสถาน (Turkestan)

ทั้งการก่อกบฏ การแยกดินแดน และขบวนการต่อต้านบอลเชวิกได้ตั้งรัฐบาลขึ้น
ถึง 18 รัฐบาลในต้นปี 1918 ศัตรูรอบด้านบอลเชวิกแทบทุกสารทิศ เป็นศึกภายในที่ทำให้
จักรวรรดิรัสเซียสิ้นสะเทือนถึงรากแก่นในปี 1918 นั่นเอง ลำพังการต่อสู้ภายในก็ยากยิ่งอยู่
แล้ว บอลเชวิกยังต้องเผชิญภัยซ้ำสองเป็นภัยการแทรกแซงทางทหารจากบรรดามหาอำนาจ
ทั้งหลายอีก สงครามกลางเมืองจึงทวีความเข้มข้นล่อแหลมเป็นภัยสิ้นสะเทือนฐานอำนาจ
ของบอลเชวิกยิ่งนัก

การแทรกแซงทางทหาร

มหาอำนาจทั้งฝ่ายไตรมิตร และฝ่ายมหาอำนาจยุโรปกลาง ต่างมีความจำเป็นที่จะ
ต้องดำเนินการแทรกแซงกิจการภายในของรัสเซีย และแทรกแซงทางทหารด้วยเหตุผลต่าง ๆ
กัน

การถอนตัวออกจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สร้างความหนักใจแก่ฝ่ายไตรมิตรเป็น
อย่างยิ่ง เพราะเยอรมนีสามารถทุ่มเทกำลังสู้รบกับฝ่ายไตรมิตรในแนวรบตะวันตกได้เต็มที่
อีกทั้ง ฝ่ายไตรมิตรเองก็มีความวิตกว่าอาวุธยุทธโศภณในคลังแสงทั่วไปตามเมืองท่าของ

รัสเซียที่สำคัญคือ เมอร์แมนส์ค (Murmanssk, เมืองท่าในทะเลแบเรนต์ส์ (Barents Sea) ในมหาสมุทรอาร์กติก) อาร์แซนเจิลส์ค (Archangelsk, บนชายฝั่งทะเลขาว) และวลาดิวอสตอก (Vladivostok, เมืองท่าในมณฑลชายทะเลตะวันออกจดฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก) จะตกไปอยู่ในมือของเยอรมนี ซึ่งจะทำให้ฝ่ายมหาอำนาจยุโรปกลางมีความเหนือกว่าฝ่ายไตรมิตร อีกทั้งการที่ฝ่ายเยอรมนีก้าวล้ำเข้าไปในดินแดนจักรวรรดิรัสเซียมุ่งสู่ภูมิภาคเทือกเขาคอเคซัส และสู่นาญ (Baku) แหล่งแร่ น้ำมันสำคัญ ย่อมทำให้ฝ่ายไตรมิตรหวั่นวิตกมาก ไตรมิตรจึงต้องการที่จะเปิดแนวรบตะวันออกโดยดึงรัสเซียกลับเข้าสู่สงครามและแทรกแซงทางทหารส่งเสริมขบวนการล้มรัฐบาลบอลเชวิคเสีย จะเป็นรัฐบาลใดก็ได้ที่สัญญาจะรบต่อไปกับเยอรมนี แต่กลุ่มทหารและฝ่ายปฏิปักษ์ทางการเมืองที่ล้วนไม่รับรองอำนาจสิทธิ์ขาดของรัฐบาลโซเวียตเองนั้น ก็เป็นกลุ่มคนที่แตกแยกกันเอง อย่างไรก็ตาม การแทรกแซงทางทหารและการไม่รับรองรัฐบาลโซเวียตเป็นนโยบายที่จำเป็นสำหรับฝ่ายไตรมิตร นโยบายเช่นนั้นในขั้นต้นจึงเป็นไปเพื่อเหตุผลทางการทหารมากกว่าจะเป็นเหตุผลทางอุดมการณ์ว่าแตกต่างกัน

อนึ่ง เมื่อพิจารณาจุดประสงค์ของแต่ละชาติของฝ่ายไตรมิตรในการแทรกแซงทางทหาร จะเห็นว่าต่างมีจุดประสงค์แตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย โดยเฉพาะในระยะที่สงครามโลกยุติในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1918 จุดประสงค์ของไตรมิตรก็แปรเปลี่ยนไปมากยิ่งขึ้น ไตรมิตรวิตกว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์จะระบอบเข้าไปก่อเกิดการปฏิวัติในยุโรปตะวันตก เป็นความวิตกในภัยของลัทธิมากกว่าความหวาดกลัวฐานะอำนาจของรัสเซีย

ฝรั่งเศสมีผลประโยชน์มหาศาลในรัสเซีย เพราะซาร์นิโคลาสที่ 2 ได้ทรงกู้ยืมเงินจากฝรั่งเศสเป็นจำนวนมหาศาล ฝรั่งเศสเองก็ได้ลงทุนกิจการพาณิชย์กรรมอุตสาหกรรมในรัสเซียมากมายเช่นกัน ฝรั่งเศสจึงวิตกว่าจะสูญเสียทั้งเงินกู้และกิจการต่าง ๆ ที่ลงทุนไว้ในรัสเซีย ในแง่ทางการเมือง การปฏิวัติในรัสเซียและการที่จักรวรรดิรัสเซียสลายตัวจากการเป็นมหาอำนาจได้ทำลายดุลยภาพแห่งอำนาจในยุโรปกลาง การสลายตัวของรัสเซียหมายถึงการที่เยอรมนีเป็นมหาอำนาจครอบงำยุโรปกลางแต่ผู้เดียว ทำให้ฝรั่งเศสต้องเผชิญภัยคุกคามของเยอรมนีในอนาคต โดยไม่มีมหาอำนาจใดสามารถจะถ่วงดุลอำนาจได้ดังเช่นที่ในอดีตรัสเซียเคยเป็นตัวถ่วงดุลอำนาจของเยอรมนี

อังกฤษต้องการเปิดแนวรบตะวันออก กองทัพอังกฤษได้ประจำการในภาคเหนือของรัสเซีย โดยจุดประสงค์ที่จะป้องกันเมืองปีโตรกราดและมอสโก มิให้ฝ่ายเยอรมนียึดเป็นกำลังในการรบ

ส่วนญี่ปุ่นมีจุดประสงค์ที่จะผนวกดินแดนรัสเซียตะวันออก แต่การขยายอำนาจอิทธิพลของญี่ปุ่นในน่านน้ำแปซิฟิกได้รับการขัดขวางจากสหรัฐอเมริกาอยู่ในที่

นโยบายที่แตกต่างกันย่อมทำให้การแทรกแซงทางทหารมีจุดประสงค์แตกต่างกันอย่างเด่นชัด ทุกฝ่ายต้องการแทรกแซงทางทหาร หากแต่ขัดแย้งกันในด้านจุดประสงค์และวิธีการ ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติการแทรกแซงทางทหาร โดยมีได้ร่วมกันปฏิบัติการใน ค.ศ. 1918 ดังนี้.-

1. ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1918 อังกฤษยกพลขึ้นบกเมืองเมอร์แมนส์ค
2. ในเดือนเมษายน อังกฤษร่วมกับญี่ปุ่น ยกพลขึ้นบกเมืองท่าอาร์แซนเจิลส์ค
3. ในเดือนพฤศจิกายน จอมพลฟอช แห่งฝรั่งเศสได้เสนอแผนยึดเส้นทางรถไฟสายไซบีเรีย และเปิดแนวรบตะวันออกขึ้น

ในปลายปี 1918 กองทัพฝ่ายไตรมิตรเพิ่มกำลังพลขึ้นเป็นประมาณ 10,000 ถึง 15,000 คน ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคเหนือของรัสเซีย และมีกองทัพรัสเซียขาวอีกประมาณ 7,000-8,000 คน

4. ทราบไตที่สงครามโลกยังไม่ยุติ ฝ่ายไตรมิตรย่อมมีความหวาดวิตกว่า เยอรมนีอาจร่วมมือกับรัสเซียสู้รบกับฝ่ายไตรมิตร ในวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1917 อังกฤษและฝรั่งเศสจึงเริ่มพิจารณาที่จะแบ่งเขตอิทธิพล (Spheres of Influence) ในรัสเซีย โดยอังกฤษต้องการอำนาจอิทธิพลในภูมิภาคเทือกเขาคอเคซัส และทะเลสาบแคสเปียน ฝรั่งเศสต้องการอิทธิพลในแคว้นยูเครน เบสซาราเบีย และคาบสมุทรไครเมีย เพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวในวันที่ 15 พฤศจิกายน ค.ศ. 1919 อังกฤษและฝรั่งเศสได้เคลื่อนกำลังเข้าไปในทะเลดำ ยกพลขึ้นบกเมืองบาตุม (Batumi) และเมืองโอเดสซา (Odessa) ส่งกำลังอาวุธอุดหนุนฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิค โดยเฉพาะฝรั่งเศสส่งเสริมยูเครนให้เป็นเอกราช นับแต่เดือนมีนาคม ค.ศ. 1919 ฝรั่งเศสไปแลนด์ เซอร์เบีย กรีซ รูเมเนีย และบรรดาฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิคได้แสดงตนต่อต้านบอลเชวิคอย่างเข้มแข็ง

5. ทหารเชโกสโลวะเกีย นอกจากศัตรูจากภายนอกแล้ว รัสเซียยังต้องเผชิญกับศัตรูต่างชาติภายในคือ บรรดากองทัพชาวเชก (Czech) ซึ่งเดิมเคยสังกัดกองทัพจักรวรรดิรัสเซีย เพื่อปลดแอกโบฮีเมีย เมื่อเกิดปฏิวัติในรัสเซีย ทหารเชกและบรรดาเชลยศึกเชกเรียกร้องจะไปรบในแนวรบตะวันตก โดยขอเดินทางผ่านไซบีเรียจะไปลงเรือที่เมืองวลาดิวอสตอก ในชั้นต้น บอลเชวิคเห็นด้วยแต่ต้องการให้ทหารเชกปลดอาวุธก่อน ปรากฏว่า ทหารเชกขัดขืนก่อการจลาจลขึ้น แล้วเดินทางมาทางตะวันตกมุ่งสู่กรุงมอสโกแทน ทหารเชกเหล่านั้นได้ร่วมกับฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิคคือบรรดานักปฏิวัติสังคมนิยม จัดตั้งรัฐบาลขึ้นที่เมืองซามารา (Samara) หรือ คิวไบเชฟ (Kuibychev) ในลุ่มแม่น้ำโวลกา (Volga) และได้จัดตั้งกองทัพเพิ่มเติม

ปี 1919 อาจนับเนื่องได้ว่า เป็นปีวิบากสำหรับฝ่ายบอลเชวิคในฤดูใบไม้ผลิ กองทัพของฝ่ายคอลลชัค (Kolchak) ได้ยาดรามุ่งสู่ตะวันตกของรัสเซีย ในเดือนกันยายนฝ่ายเดนิกิน (Denikin) ได้บุกกลับหน้า ฝ่ายทางภาคเหนือ กองทัพของฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิคภายใต้การนำของยูเดนิช (Yudenich) ได้บุกมุ่งสู่กรุงปีโตรกราด ในขณะเดียวกัน ฝ่ายไตรมิตรได้ย้ายขึ้นสนับสนุนการโค่นล้มอำนาจบอลเชวิคตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1919 ฝ่ายบอลเชวิคไม่อาจปกครองควบคุมภาคเหนือบริเวณทะเลบอลติกไว้ได้ ในเดือนตุลาคม ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิคเข้าประชิดปีโตรกราด แต่ไม่สามารถเข้ายึดเมืองไว้ได้

จักรวรรดิรัสเซียตั้งแต่ ค.ศ. 1917-1919 ตกอยู่ในภาวะที่เกือบจะล้มทั้งยืน ภัยสงครามกลางเมืองภายในประเทศอันก่อให้เกิดลักษณะแตกแยกทางการเมือง และภัยการแทรกแซงทางทหารโดยฝ่ายไตรมิตรและฝ่ายมหาอำนาจยุโรปกลาง ได้กระหน่ำซ้ำเติมจักรวรรดิรัสเซีย ชะตากรรมของรัสเซียและอำนาจบอลเชวิคทั้งหมดเสมือนแขวนไว้กับเส้นด้ายจนดูประหนึ่งว่า รัสเซียควรจะสลายตัวในบัดดลตามความคาดหมายของโลกภายนอก แต่รัสเซียก็ยังสามารถยืนหยัดต้านทานกระแสพายุไว้ได้ ทั้งนี้ น่าจะมีปัจจัยใดส่งเสริมให้รัสเซียอยู่รอดได้เช่นนั้น?

หนทางแห่งการอยู่รอดของรัสเซียท้ายสุดมิได้ขึ้นอยู่กับกำลังแสนยานุภาพดังที่คาดกัน ในปี 1918 เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า จักรวรรดิรัสเซียไร้แล้วซึ่งพลังอำนาจทางทหาร ฝ่ายบอลเชวิคได้เป็นผู้สลายกองทัพ ก่อเกิดความระส่ำระสาย กองทัพแดงเองก็ไร้ระเบียบวินัย ขาดทั้งประสิทธิภาพในการรบ กำลังรบฝ่ายบอลเชวิคจึงไม่อาจจะถูกนับเนื่องเป็นปัจจัยแห่งการอยู่รอดของรัสเซียได้เสียทีเดียว อีกทั้งบอลเชวิคเองมุ่งเรียกร้องให้ยุติสงครามเพื่อสันติภาพ ไม่สนับสนุนการรบอีกต่อไป กำลังทัพไร้ความหมายโดยสิ้นเชิงโดยความเต็มใจของบอลเชวิคเอง ภัยสงครามกลางเมืองและการแทรกแซงทางทหารกระตุ้นให้บอลเชวิคเห็นความสำคัญของกำลังรบ แต่ก็สายเสียแล้ว การสร้างกำลังรบขึ้นมาใหม่นั้นยากลำบากยิ่งนัก บอลเชวิคจึงมีหนทางเดียวที่จะเอาตัวรอด หนทางนั้นคือ วิธีทางการทูต

วิถีทางการทูตที่ครั้งหนึ่งใน ค.ศ. 1917 บอลเชวิคเคยประณามหยามหยันว่าเป็นกลอุบายเล่ห์เหลี่ยม นานัปการของฝ่ายจักรวรรดินิยมตะวันตก และถือว่าลัทธิจักรวรรดินิยมเน้นโดยเนื้อแท้ก็คือขั้นระดับสูงสุดของการพัฒนาของลัทธิทุนนิยม บอลเชวิคได้พิมพ์แถลงสารสนธิสัญญาลับของจักรวรรดิรัสเซียให้ชาวโลกได้รับทราบถึงความเลวร้ายของวงการทูตตะวันตก บอลเชวิคหันหลังให้กับการทูตยุโรปโดยสิ้นเชิง ด้วยการปิดประตูอยู่คนเดียวไม่ติดต่อกับใครเกินความจำเป็น ตำแหน่งรหการและกระทรวงการต่างประเทศยังคงมีอยู่ แต่ไร้ความสำคัญเท่าที่ควร สิ่งเดียวที่บอลเชวิคจะนึกถึงโลกภายนอก คือ การปฏิวัติที่โลก

ให้เป็นคอมมิวนิสต์ บอลเชวิคมั่นใจว่ายุโรปตะวันตกจะเกิดการปฏิวัติล้มล้างระบบนายทุน ความเชื่อมั่นดังกล่าวสืบเนื่องมาจากการคาดคะเนว่า ภาวะสงครามโลกและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจะทำให้ประชาชนไร้ที่อยู่อาศัย ขาดปัจจัยสี่ในการครองชีพ ความลำบากยากแค้นจะทำให้เกิดความไม่สงบขึ้น แล้วจะนำไปสู่การต่อสู้ระหว่างฝ่ายนายทุนกับกรรมกรผู้ยากไร้ ซึ่งท้ายสุด ก็จะก่อเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงประเทศต่าง ๆ มาเป็นประเทศภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับรัสเซีย เมื่อถึงเวลานั้น รัสเซียย่อมเข้มแข็งพอที่จะเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์ นโยบายต่างประเทศของรัสเซียในระยะแรก ๆ ถ้าจะถือว่ามียูบ่างจึงเป็นนโยบายมุ่งปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ ภายใต้การนำของรัสเซีย เมื่อเผชิญภัยสงครามกลางเมืองและภัยการแทรกแซงทางทหารจากภายนอก ฝ่ายบอลเชวิคจึงเล็งเห็นความสำคัญของการทูต บอลเชวิคจะดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและเพื่อสร้างรัสเซียเป็นมหาอำนาจอย่างไร? วิถีทางการทูตเอื้ออำนวยโอกาสแก่รัสเซียมากน้อยเพียงใดเป็นข้อควรแก่การวิเคราะห์มิใช่น้อย

การทูตและจุดประสงค์หลักของรัสเซีย

เมื่อคอมมิวนิสต์รัสเซียได้ครอบครองรัสเซียใน ค.ศ. 1918 นั้น รัสเซียตกต่ำมาก การปฏิวัติได้แยกรัสเซียออกจากวงการเมืองยุโรป ให้อยู่โดดเดี่ยวอย่างอ่อนอำนาจทั้งทางการเมืองและทางทหาร ความรังเกียจของชาวยุโรปต่อลัทธิคอมมิวนิสต์มีส่วนผลักดันให้รัสเซียต้องอยู่โดดเดี่ยวมากขึ้น² และต้องเป็นปฏิปักษ์กันอยู่ในที่ซึ่งหมายถึงว่า รัสเซียได้สร้างศัตรูขึ้นมาโดยที่ตนมิได้ต้องการเช่นนั้นเลย ทั้งตกต่ำ ไร้มิตร มีแต่ศัตรูคุกคามเสถียรภาพความมั่นคง เหล่านี้เป็นสิ่งที่คอมมิวนิสต์รัสเซียเริ่มได้ตระหนักมากขึ้นทุกทีตามกาลเวลาที่ผ่านไป รัสเซียได้เริ่มรู้สึกว่าตนไร้มิตรอยู่โดดเดี่ยว อ่อนแอไร้ความมั่นคงปลอดภัย และห่วงเกรงการรวมตัวของยุโรปต่อต้านรัสเซีย ความรู้สึกวิตกกังวลกว่าเหตุว่า รัสเซียไม่มีความมั่นคงนี้ (Insecurity Complex) มีส่วนผลักดันเสริมให้รัฐบาลคอมมิวนิสต์รัสเซียก่อเกิดมานะมุ่งที่จะสร้างรัสเซียให้มั่งคั่งก่อปรด้วยกำลังแสนยานุภาพเข้มแข็งให้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นมหาอำนาจ และมีความมานะที่จะใช้ฐานะความเป็นมหาอำนาจนั้นบีบบังคับให้ชาวโลกต้องรับรองความเป็นคอมมิวนิสต์ของตนตลอดจนพลังคอมมิวนิสต์ที่จะยื่นหยัดเคียงข้างระบอบประชาธิปไตยอย่างมีศักดิ์ศรีเสมอกัน หรือเหนือกว่าใครในโลกการเมือง

ความรู้สึกไร้มิตร อยู่โดดเดี่ยวและไร้ความมั่นคงเป็นปัจจัยทำให้รัสเซียดำเนินการทูตแสวงหาทุกวิถีทางที่จะสร้างเสถียรภาพความมั่นคง และป้องกันตนเองจากภัยรอบด้านที่คุกคามอยู่ โดยพยายามกีดกันมิให้ยุโรปรวมตัวกันซึ่งจะเป็นภัยต่อรัสเซีย และพยายาม

²Max Beloff, p. 2.

หลักเลียงมิให้รัสเซียเข้าพัวพันเกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทใด ๆ ในยุโรป ซึ่งจะดึงรัสเซียเข้าร่วมสงครามในบั้นปลาย รัสเซียได้ส่งเสริมสันติภาพมากกว่าสงคราม นโยบายดังกล่าวขัดกับอุดมการณ์โดยสิ้นเชิง³ ตามหลักอุดมการณ์ ฝ่ายนายทุนจะร่วมโลกกับฝ่ายกรรมกรไม่ได้ จะต้องมีการต่อสู้เพื่อล้มล้างอีกฝ่ายให้สิ้นไป หลักการเช่นนี้จึงเป็นหลักการนิยมความหายนะส่งเสริมสงครามล้างโลก (Catastrophism) มากกว่านิยมสร้างสันติภาพโลก เพราะสงครามย่อมก่อเกิดความหายนะนำไปสู่การปฏิวัติได้ การปฏิวัติเท่านั้นจะสามารถเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ได้ ในแง่มุมหนึ่ง คอมมิวนิสต์โฆษณาชวนเชื่อเสมอมาว่า โลกนายทุนเอง (คือยุโรปและสหรัฐอเมริกา) ย่อมมีอำนาจผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ซึ่งจะนำไปสู่สงคราม เป็นวิกฤตการณ์ของฝ่ายนายทุน (Capitalist Crisis) ซึ่งเป็นการทำลายโลกนายทุนและปูทางไปสู่การปฏิวัติโลกในบั้นปลายตามหลักอุดมการณ์

รัสเซียตระหนักรู้ซึ่งถึงภาวะความตึงเครียดในยุโรปตะวันตก และเอเชียตะวันออกไกลดี ภาวะตึงเครียดทั้งสองภาคเป็นผลสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งกันเองระหว่างจักรวรรดินิยมตะวันตกในเรื่องปัญหาเยอรมัน และความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นในเรื่องจีน ภาวะตึงเครียดด้วยผลประโยชน์ขัดแย้งกันนั้น อาจทำให้เกิดเป็นสงคราม ทำลายพลังอำนาจโลกนายทุนให้อ่อนลงได้ ทั้งนี้ ย่อมมีผลดีมหาศาลแก่ฝ่ายรัสเซียเอง เพราะโลกนายทุนอ่อนแอลงมากเพียงใด รัสเซียก็จะมีคามมั่นคงปลอดภัยมากขึ้นเพียงนั้น ดังนั้น รัสเซียควรส่งเสริมสงครามมากกว่าสันติภาพ

แต่โดยเหตุผลประโยชน์แห่งรัฐ รัสเซียถือว่าตนต้องสนับสนุนสันติภาพอย่างน้อย ตราบเท่าที่รัสเซียยังอ่อนแอทางทหาร และยังไม่พร้อมในการพัฒนาชาติตามอุดมมุ่งหมายของตน รัสเซียต้องการจังหวะเวลาและโอกาสในการสร้างชาติให้เข้มแข็งและมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ สันติภาพและเสถียรภาพความมั่นคงภายในประเทศเท่านั้นที่จะทำให้อเมริกาเข้าไปสู่อุดมมุ่งหมายเช่นนั้นได้

โดยเหตุผลดังกล่าว รัสเซียจึงดำเนินนโยบายยืดหยุ่นตามสถานการณ์โลก โดยคำนึงถึงความเป็นจริงทางการเมือง (Real Politik) ดูจากลักษณะภายนอก รัสเซียแสดงตนเป็นผู้ใฝ่สันติภาพ พร้อมทั้งจะเจรจากับฝ่ายใด ๆ ก็ได้โดยไม่คำนึงว่าเป็นมิตร หรือศัตรู ถ้าฝ่ายนั้นปรารถนาสันติภาพเช่นเดียวกับรัสเซีย ยิ่งกว่านั้น รัสเซียยังทำเป็นที่ว่าล้มความขุ่นเคืองในอดีตที่ตะวันตกแทรกแซงทางทหารในสงครามกลางเมืองของรัสเซีย รัสเซียได้สร้างภาพจรรยาบรรณต่อโลกว่าเป็นชาติที่มีเกียรติภูมิศักดิ์ศรียิ่งใหญ่ มีพลังอำนาจไม่อ่อนง้อขอให้ตะวันตกรับรองรัฐบาล

---

³ Ibid p 3

ของตน ไม่เป็นฝ่ายต้องการค้าขายด้วย ทั้ง ๆ ที่โดยเนื้อแท้แล้ว รัสเซียมีความต้องการอย่าง ยิ่งยวด

ทั้งในด้านการทูตและการค้า รัสเซียแสดงตนเป็นผู้ที่พร้อมจะเจรจาให้ผลประโยชน์ แก่ตะวันตก การทูตของรัสเซียระหว่าง ค.ศ. 1920-1939 ถือได้ว่ามุ่งเน้นหนัก การอยู่ร่วมกัน โดยสันติ (Peaceful Coexistence) อย่างน้อยที่สุดอยู่ร่วมกันโดยสันติทางการทูต คือสามารถเจรจาดำเนินการทูตต่อกันได้ การดำเนินการทูตที่ชาญฉลาดเท่านั้นจึงจะสามารถอำพรางความอ่อนแอ และความปรารถนาที่แท้จริงทางด้านต่าง ๆ ของรัสเซียได้ ถึงกระนั้น การดำเนินการทูตย่อมมี มาตรการต่าง ๆ ที่ล้วนมีขอบเขตจำกัด โดยรัสเซียเองคำนึงถึงความอ่อนแอของตนเอง และ โดยที่ตะวันตกไม่ไว้ใจรัสเซีย

การที่โลกตะวันตกไม่ไว้ใจรัสเซีย นั้น สืบเนื่องมาจากท่าทีพฤติกรรมของรัสเซีย เองในการดำเนินการอยู่ร่วมกันโดยสันติทางการทูต ลักษณะแทรกซ้อนปรากฏในการทูตของ รัสเซียเด่นชัดเป็นสองระดับ ในระดับที่เป็นทางการ รัสเซียแสดงตนเป็นชาติที่มั่นนโยบายใฝ่ สันติภาพ (Peace Policy) ปรารถนาแต่มีมิตรภาพอันดีงามกับทุกชาติ และยืนยันไม่มีนโยบาย แทรกแซงกิจการภายในของชาติใด ๆ ทั้งสิ้น ระดับที่สองของการทูตมีลักษณะเป็นตรงกันข้าม รัสเซียสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ทั่วโลก โดยเฉพาะในยุโรปตะวันตกซึ่งรัสเซียถือว่าเป็นฝ่ายนายทุน จุดประสงค์ใหญ่ที่สนับสนุนขบวนการเช่นนั้น คือ เพื่อให้เป็นไปตามความ ผูกพันทางอุดมการณ์ และเพื่อใช้ขบวนการนั้นปฏิบัติล้มล้างอำนาจฝ่ายนายทุน ซึ่งเป็นปณิธาน ของรัสเซียเอง ทำอย่างไรรัสเซียจึงจะตีหักฟางล้อมของฝ่ายจักรวรรดินิยมนายทุนตะวันตก (A Capitalist Encirclement) ได้? รัสเซียต้องดำเนินนโยบายแทรกซ้อนเช่นนี้โดยเหตุจำเป็นบังคับ

ในการดำเนินการทูตนั้น บอลเชวิคมุ่งแก้ปัญหาใหม่ดังนี้.-

1. การยุติสงครามกลางเมือง
2. การยุติการแทรกแซงทางทหารโดยฝ่ายจักรวรรดินิยมตะวันตก
3. การส่งเสริมการปฏิวัติทั่วโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้ เป็นการดำเนินนโยบาย ผูกพันต่ออุดมการณ์

อาจสรุปได้ว่า การทูตของรัสเซียล้วนดำเนินไปโดยมีจุดประสงค์ดังนี้.-

1. เสถียรภาพความมั่นคงของรัสเซียเอง
2. ลัทธิคอมมิวนิสต์-นโยบายปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์
3. ผลประโยชน์ของผู้นำในวงการเมืองรัสเซีย
4. การรับรองระบอบคอมมิวนิสต์อย่างเป็นทางการ

ต้นปี 1918 บอลเชวิกได้แต่งตั้งให้นายจอร์จิ วาสีลิวิช ชิเชอริน (Georgi Vasilyvich Chicherin) เป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศแทนทรอตสกี ชิเชอรินเป็นข้าราชการดั้งเดิมสมัยจักรวรรดิรัสเซีย เมื่อเข้ารับตำแหน่งใหม่นั้น ชิเชอรินได้ปรับปรุงระบบการทูตของรัสเซีย โดยดำเนินรอยตามแบบอย่างประเพณีการทูตสมัยจักรวรรดิรัสเซียที่บอลเชวิกเคยพยายามหยันว่า เป็นการทูตแบบจักรวรรดินิยมตะวันตก

การยุติการแทรกแซงทางทหาร

หลังจากที่เยอรมนีและรัสเซียได้ลงนามในสนธิสัญญาเมืองบเรส ลีตอฟแล้ว ตามเงื่อนไขนั้นเยอรมนีต้องยุติการปฏิบัติการทางทหารโดยสิ้นเชิง แต่ในต้นปฏิบัติแล้ว เยอรมนีมิได้ทำเช่นนั้น เยอรมนีมีความหวาดวิตกว่า อังกฤษจะขัดขวางที่เยอรมนีสามารถขจัดรัสเซียออกไปจากสงครามได้ตามสนธิสัญญา อังกฤษอาจจะส่งเสริมให้ส่งกำลังโจมตียึดเมืองปิโตรกราดเพื่อบีบบังคับให้รัสเซียเปิดแนวรบตะวันออกกับเยอรมนี เยอรมนีจึงรีรอไม่เต็มใจถอนทหารออกจากเขตแดนรัสเซียในทันทีที่ห้ามโดยสนธิสัญญา อีกประการหนึ่ง เยอรมนีลังเลใจเลือกนโยบายมิได้ว่าการส่งเสริมบอลเชวิกเป็นรัฐบาล หรือการส่งเสริมฝ่ายปฏิปักษ์ต่อพวกบอลเชวิกด้วยการแทรกแซงทางทหาร รัสเซียเองก็มีรัฐจะจัดการอย่างไรกับเยอรมนีเช่นกัน

ฝ่ายบอลเชวิกต้องการที่จะให้เยอรมนีเลิกปฏิบัติการทางทหาร และยุติการช่วยเหลือฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิก บอลเชวิกได้ดำเนินการทูตเกลี้ยกล่อมเยอรมนีว่าควรที่จะส่งเสริมให้บอลเชวิกมีอำนาจต่อไป เพราะบอลเชวิกเป็นฝ่ายเดียวเท่านั้นที่มีเจตจำนงเลิกสงครามจริงๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเยอรมนีที่จะมีต้องพะวงกับการสู้รบในแนวรบตะวันออก ทั้งนี้ทั้งนั้น รัสเซียได้ดำเนินนโยบายโอนอ่อนผ่อนปรนต่อเยอรมนีเป็นอันมากดังที่ได้ปฏิบัติมาแล้วในการเจรจาสงบศึก ในเยอรมนีเอง มีทั้งฝ่ายที่เห็นการผูกมิตรกับบอลเชวิก เพื่อปิดแนวรบตะวันออกและพึ่งกำลังเสบียงอาหารจากรัสเซียในการรบในตะวันตก และฝ่ายที่รังเกียจลัทธิคอมมิวนิสต์ ฝ่ายหลังนั้นมุ่งล้างอำนาจบอลเชวิกแล้วตั้งรัฐบาลใหม่ที่ต้องพึ่งพาเยอรมนี ในลักษณะเป็นบริวารเยอรมนีโดยตรง ฝ่ายนั้นมีสายลับในรัสเซีย คือตัวเอกอัครราชทูต ท่านเคานต์ เมียร์บาค (Count Mirbach)⁴

ในระหว่างที่เยอรมนียังเลือกมิได้ว่าควรดำเนินนโยบายใดต่อรัสเซียดังกล่าวนี้ เยอรมนีได้ปฏิบัติการทางทหารต่อไปโดยเคลื่อนกำลังเข้าไปในอูเครน โปแลนด์และฟินแลนด์ โดยอ้างเข้าไปช่วยปราบปรามขบวนการคอมมิวนิสต์ในรัฐเหล่านั้น ในเดือนเมษายน เยอรมนี

⁴ คุราเยลเชวิตใน Adam B. Ulam, **Expansion and Coexistence, Soviet Foreign Policy 1917-73** (Second Edition ; New York : Praeger Publishers, 1977), pp. 87-88.

ร่วมกับทัพโปแลนด์เข้ายึดคาบสมุทรไครเมีย รัสเซียก็ฉวยโอกาสผนวกแคว้นเบส ซาราเบีย (Bessarabia) ของรัสเซีย อาจจะกล่าวได้ว่า เยอรมนีมีบทบาทสำคัญในการทำลายจักรวรรดิรัสเซีย ด้วยการส่งเสริมให้ดินแดนต่าง ๆ ในจักรวรรดิแยกตัวออกมาเป็นเอกราชบ้าง มีอำนาจในการปกครองตนเองภายใต้จักรวรรดิรัสเซียบ้าง กำลังแสนยานุภาพข่มขู่บอลเชวิคซึ่งหวาดวิตกว่าเยอรมนีอาจเข้ายึดครองเมืองปีโตรกราดและมอสโก ซึ่งอ่อนกำลังจนเกินกว่าจะป้องกันตัวเองได้ บอลเชวิคได้ยื่นคำประท้วงต่อเยอรมนีที่ปฏิบัติการทางทหารละเมิดสนธิสัญญาเบรสท์ ลีตอฟ ในขณะเดียวกัน ฝ่ายนักปฏิวัติสังคมนิยม (Social Revolutionaries) ซึ่งเป็นฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิคหวาดวิตกว่าเยอรมนีอาจส่งเสริมบอลเชวิคให้มีอำนาจต่อไป ฝ่ายนั้นจึงลอบสังหารตัวราชทูตเมียร์บาकिनในเดือนกรกฎาคม ด้วยจุดประสงค์ที่จะก่อเกิดการตัดความสัมพันธ์กันขึ้นระหว่างเยอรมนีกับบอลเชวิค และตามมาด้วยการยุติการสนับสนุนที่มีต่อฝ่ายบอลเชวิคเสีย การฆาตกรรมครั้งนั้นพลิกความคาดหมายของฝ่ายนักปฏิวัติสังคมนิยม เพราะเยอรมนีได้ตัดสินใจเลือกที่จะผูกมิตรกับบอลเชวิคด้วยความเชื่อมั่นว่า บอลเชวิคซึ่งต้องการยุติสงครามอย่างจริงจังย่อมจะเคารพสนธิสัญญาเบรสท์ ลีตอฟดีกว่าฝ่ายนักปฏิวัติสังคมนิยม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเอนเอียงถึงจักรวรรดินิยมไตรมิตรมาลัมล้างอำนาจบอลเชวิค ถ้าฝ่ายนั้นได้อำนาจรัฐก็คงนำรัสเซียเข้าสู่สงครามเปิดแนวรบตะวันออกกับเยอรมนี

ในวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1918 รัสเซียจำต้องลงนามกับเยอรมนีในข้อตกลงเป็นภาคผนวกของสนธิสัญญาเบรสท์ ลีตอฟ (Supplementary of Brest-Litovsk Peace) ตามข้อตกลงนั้น เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่เยอรมนีจะไม่แทรกแซงทางทหาร รัสเซียต้องสูญเสียอำนาจ ผลประโยชน์ โดยเฉพาะดินแดนต่าง ๆ เป็นการชดเชยแก่เยอรมนีดังต่อไปนี้.–

1. เอสทัวเนีย ลิทัวเนีย และจอร์เจีย (Georgia, ในภูมิภาคทรานส์คอเคซัส) เป็นเอกราช
2. รัสเซียต้องส่งน้ำมันและซดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามเป็นมูลค่าประมาณ 600 ล้านเหรียญมาร์คให้เยอรมนี
3. เยอรมนีตกลงถอนทหารออกจากภาคตะวันออกของดินแดนเบริเซเนรา (Berizenera) รัสเซียจำต้องสูญเสียดินแดนและซดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามดังกล่าว เสมือนเป็นค่าไถ่ซดใช้แก่เยอรมนี มิให้สนับสนุนการทำลายล้างแบ่งแยกรัสเซียและมีให้สนับสนุนฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิค เป็นการซื้อเอกราชอริปไตยจากเยอรมนี ตามข้อตกลงนั้น รัสเซียได้กลายเป็นรัฐกึ่งบริวารทางเศรษฐกิจของเยอรมนี (Economic Satellite)⁵ ถึงกระนั้น รัสเซีย

⁵ibid., p. 89.

ไม่มีทางเลือกเป็นอื่น ภัยรอบด้านบีบบังคับรัสเซียให้ต้องลงนามในข้อตกลงนั้น ในทรศนะของรัสเซีย ภัยยิ่งใหญ่ที่สุดคือ ภัยการรุกรานและการแทรกแซงทางทหารของฝ่ายเยอรมนี นับแต่เดือนพฤศจิกายน เป็นต้นมา เยอรมนีผู้พ่ายแพ้สงครามโลกได้ถอนทหารออกจากรัสเซีย ยกเว้นภูมิภาคทะเลบอลติก

เมื่อสิ้นภัยเยอรมนีในปลายปี 1918 แล้ว บอลเชวิคเริ่มดำเนินการทูตกับจักรวรรดินิยมตะวันตก รัสเซียได้ดำเนินนโยบายโอนอ่อนผ่อนปรนและทอด้ไมตรี เสียสละอำนาจผลประโยชน์เท่าที่จะกระทำได้แก่ฝ่ายตะวันตก โดยการเสนอให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจยินยอมให้ลงทุนกิจการพาณิชย์กรรมอุตสาหกรรมในรัสเซีย เสนอเปิดการค้าด้วยเต็มที่ ตลอดจนการเอาดินแดนเข้าล่อ รัสเซียเสนอผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นการตัดทอนแบ่งรัสเซียเป็นส่วน ๆ ให้แก่ฝ่ายตะวันตกเพื่อแลกกับเอกราชอำนาจอธิปไตย ต้องการให้ตะวันตกรับรองรัฐบาลบอลเชวิค และไม่แทรกแซงกิจการภายใน ตลอดจนแทรกแซงทางทหารในรัสเซีย ในการเจรจาเสนอสั่งต่าง ๆ นั้น รัสเซียพยายามหน่วงเหนี่ยวเวลา และในขณะเดียวกันก็ทวีการโฆษณาชวนเชื่อ เร่งเร้าให้เกิดการปฏิวัติขึ้นในประเทศต่าง ๆ ที่ตนกำลังเจรจาต่อรองอยู่ บทบาทของรัสเซียจึงก่อเกิดลักษณะขัดแย้งขึ้นในกระบวนการทูตของรัสเซียเองอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ในขณะที่เรียกร้องให้มีการปฏิวัติโลกตามความผูกพันทางอุดมการณ์ภายใต้การนำของรัสเซีย เร่งเร้ากระตุ้นให้ยุโรปตะวันตกปฏิวัติซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เป็นมิตรต่อตะวันตกอย่างเด่นชัดนั้น รัสเซียก็เร่งเจรจาการทูตหวังให้ตะวันตกยุติการแทรกแซงทางทหาร

ยิ่งกว่านั้น การดำเนินการเจรจากับตะวันตกก็ยังคงมีลักษณะขัดแย้งกันในตัวกับการดำเนินนโยบายภายในประเทศ รัสเซียได้พยายามปลุกระดมมวลชนให้เกิดความรู้สึกรักชาติ ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อว่ ภัยจักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังคุกคามรัสเซียเป็นภัยยิ่งใหญ่ นัก แต่จะคุกคามรัสเซียไม่สำเร็จ เพราะจักรวรรดินิยมตะวันตกแต่ละฝ่ายจะมีความขัดแย้งกันในด้านอำนาจผลประโยชน์ จนเกิดการแตกแยกกันไม่สามารถคุกคามรัสเซียได้สำเร็จ ในขณะเดียวกัน รัสเซียก็ได้แสดงที่ท่าว่าวิตกภัยตะวันตกอย่างเปิดเผยด้วยการพยายามดำเนินการเจรจาทางการทูตกับตะวันตก

การที่รัสเซียยอมหันหน้าไปเจรจากับตะวันตก ทั้ง ๆ ที่ตามอุดมการณ์แล้วได้บัญญัติเป็นข้อห้ามว่า การเสวนาอยู่ร่วมกันโดยสันติกับฝ่ายนายทุนจะเกิดขึ้นมิได้นั้น ต้องถือว่ารัสเซียคำนึงถึงเอกราชของตนเหนือลัทธิอุดมการณ์เหนือนโยบายปฏิวัติโลก ลัทธิปฏิวัติโลกตามแนวนิยมสากล (Internationalism) นั้น ต้องถือเป็นพันธกรณีอันดับสอง การอยู่ร่วมกันโดยสันติกับจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นความจำเป็นในระยะที่ระบอบคอมมิวนิสต์ยังไม่อาจตั้งมั่น เมื่อใดมันคง เมื่อนั้นการอยู่ร่วมกันโดยสันติย่อมจะยุติลง เลนินพยายามกล่อมชาวรัสเซียให้ยอมรับหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติ (Peaceful Coexistence) โดยให้เหตุผลเตือนใจว่า :

“เรามีได้ด้วยกันในรัฐ ๆ หนึ่งเพียงรัฐเดียวเท่านั้น หากแต่เราอยู่ในระบอบอยู่กับนาชาชาติด้วย และการที่สาธารณรัฐโซเวียตจะอยู่ร่วมกับรัฐต่าง ๆ ฝ่ายจักรวรรดินิยมในระยะยาวนานย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคำนึงถึงได้เลย”⁶

เมื่อความอยู่รอดของตน รัสเซียพยายามผ่อนปรนต่อตะวันตก จนถึงขนาดยินดีจะหยิบยกเรื่องหนี้สินค้างชำระมาพิจารณากันใหม่ และยินดีจะเจรจากับฝ่ายปฏิปักษ์ของตนโดยผ่านคนกลาง ฝ่ายตะวันตกเองได้ใคร่ครวญท่าทีของรัสเซียอย่างหนัก ณ ที่ประชุมเพื่อเจรจาสันติภาพหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่พระราชวังแวร์ซายส์ ได้มีการหยิบยกเอาเรื่องรัสเซียขึ้นมาพิจารณาแต่ไม่อาจหาข้อยุติกันได้ ก่อเกิดการถกเถียงกันอย่างมากรวมการหนังสือพิมพ์อังกฤษเรียกร้องให้อังกฤษร่วมขบวนการล้มล้างอำนาจลัทธิคอมมิวนิสต์ นายลอร์ดจอร์จ (Lloyd George) นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ได้ดำเนินนโยบายต่อรัสเซียด้วยความระมัดระวัง ในขณะที่บุคคลในวงการเมืองอังกฤษอีกท่านหนึ่งคือ นายวินสตัน เชอร์ชิล แสดงตนเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิคอมมิวนิสต์ ส่วนสหรัฐอเมริกาได้เสนอให้มีการประชุมนานาชาติ ณ เกาะปรินซิปี (Principo) ในทะเลมาร์มะรา (Marmara Sea) เพื่อไกล่เกลี่ยยุติสงครามกลางเมือง แต่ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิกได้แสดงการณัฏฐ์ที่จะเจรจากับบอลเชวิก

บรรดาหม้ออำนาจตะวันตกฝ่ายชนะสงครามโลกประสบปัญหาว่า ควรแทรกแซงหรือไม่ควรแทรกแซงทางทหารในสงครามกลางเมืองของรัสเซีย ฝรั่งเศสสร้างเรื่องให้แทรกแซงอังกฤษลงเลด้วยตระหนักถึงสภาพจิตใจประชาชนของตนดีว่า เมื่อสงคราม และอังกฤษบอบช้ำจากสงครามโลกจนเกินกว่าจะเข้าสงครามได้ได้อีก ทำยสุดฝ่ายไตรมิตรส่วนใหญ่ตัดสินใจไม่เข้าแทรกแซงด้วยเหตุผลโดยเอกเทศของแต่ละชาติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการที่สหรัฐอเมริกาไม่เห็นด้วยกับการแทรกแซงทางทหาร เพราะรัสเซียที่อ่อนแอเกินไปจะไม่สามารถถ่วงดุลอำนาจญี่ปุ่นในตะวันออกได้ ถึงกระนั้น ฝ่ายไตรมิตรก็ยังให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิก โดยเฉพาะต่อกลุ่มคอลชัค ได้มีการแถลงรับรองรัฐบาลคอลชัคแห่งเมืองโอมสค์ ซึ่งได้มุ่งฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยโดยซาร์อยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ให้เอกราชแก่โปแลนด์ และฟินแลนด์ และให้อิสระเสรีในการปกครองแก่ภูมิภาคบอลติกและทรานส์คอเคซัส

ในต้นปี 1919 แผนการแทรกแซงทางทหารในสงครามกลางเมืองได้ถูกยกเลิกไปโดยปริยาย กองทัพต่างชาติส่วนใหญ่เริ่มถอนตัวออกไปจากรัสเซีย ฝ่ายรัสเซียได้เร่งรัดการถอนทหาร โดยเสนอกติกาสงบศึกกับฝ่ายไตรมิตรในวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 1919 มีความสำคัญโดยสรุปดังนี้.--

⁶ *Ibid.*, p. 96.

1. การสงบศึกในทันทีทันใด
2. การยอมรับในสถานะเดิมของฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิก ตลอดจนการยินยอมให้ประชาชนวินิจฉัยเลือกการปกครองที่เหมาะสมเอง
3. ฝ่ายไตรมิตรยกเลิกการปิดล้อมรัสเซีย
4. ปลดอาวุธฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิกและฝ่ายบอลเชวิกเอง ให้มีการตรวจตราควบคุมทุกฝ่ายมิให้ติดอาวุธ

ข้อเสนอดังกล่าวล้มเหลว เพราะฝ่ายตะวันตกเพิกเฉยโดยเชื่อมั่นว่า รัฐบาลของคอลช์จะสามารถโค่นล้มบอลเชวิกได้ ในขณะที่ยังเจรจากันมิได้อยู่ นั่น โปแลนด์ ได้ฉวยโอกาสทำสงครามกับรัสเซีย

การที่โปแลนด์มีนโยบายก้าวร้าวรุกรานต่อรัสเซียเช่นนั้น เป็นเพราะโปแลนด์ตระหนักดีว่า สงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ทำลายล้างอำนาจของมหาอำนาจลงถึงสามประเทศ คือ เยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และรัสเซีย ซึ่งล้วนเคยเป็นมหาอำนาจเพื่อนบ้านที่ทรงพลังของโปแลนด์ และโดยเหตุสงครามโลกเช่นกันที่ทำให้โปแลนด์ได้มีโอกาสเป็นเอกราชตามความเห็นชอบของที่ประชุมสันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ และได้มีการตัดทอนดินแดนบางส่วนของสามมหาอำนาจเพื่อนบ้านดังกล่าวยกให้แก่โปแลนด์ วันใดที่สามมหาอำนาจนั้นมีความเข้มแข็งขึ้นอีกครั้ง วันนั้นย่อมมีการเรียกคืนดินแดน ปัญหาพรมแดนโปแลนด์จึงเป็นปัญหาใหญ่ของยุโรปตลอดมา⁷ ในขณะที่สามมหาอำนาจยังอ่อนแออยู่ โปแลนด์จึงคิดที่จะสร้างความมั่นคงของตน โดยการกำหนดให้ดินแดนและประเทศต่าง ๆ คือ อุเครน กลุ่มประเทศในภูมิภาคบอลติก และรัสเซียขาวเป็นแนวป้องกันภัยการรุกรานของรัสเซียในอนาคต กล่าวคือ โปแลนด์คิดที่จะสร้างเข็มขัดนิรภัย (Saffy Belt) ด้วยการสร้างสหพันธรัฐในรูปของการรวมอุเครน กลุ่มประเทศในภูมิภาคบอลติกและรัสเซียขาวเข้ากับโปแลนด์ เมื่อเห็นสงครามกลางเมืองในรัสเซียมีที่ท่าจะยุติโดยรัฐบาลบอลเชวิกได้ชัยชนะ ในขั้นต้น โปแลนด์ก็ตั้งชื่อเรียกเครื่องต้องการที่จะให้อูเครนได้รับเอกราช อูเครนเอง โดยเนื้อแท้แล้วมิได้ปรารถนาที่จะให้โปแลนด์หรือรัสเซียปกครองตนเองเท่าใดนัก แต่การกู้เอกราชนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาโปแลนด์ด้วย อูเครนจึงส่งกำลังทหารไปช่วยโปแลนด์ก่อสงครามกับรัสเซีย

ในฤดูใบไม้ร่วงปี 1919 โปแลนด์ได้รุกรานอูเครนและเข้ายึดครองเมืองกีฟ (Kiev) ในเดือนพฤษภาคม 1920 ฝ่ายบอลเชวิกได้พยายามป้องกันตนเองเต็มที่ และเริ่มเป็นฝ่ายตีโต้กลับในเดือนมิถุนายนจนเข้าประชิดกรุงวอร์ซอ ความพลั้งพล่าของโปแลนด์และโอกาสที่รัสเซียจะพิชิตโปแลนด์ ทำให้ฝรั่งเศสต้องรีบเข้าช่วยสกัดทัพรัสเซียทันที ณ ยุทธภูมิลุ่ม-

⁷ Ibid., p. 106.

แม่น้ำวิสตุลา (Vistula) บอลเชวิกเป็นฝ่ายล่าถอย และจำต้องทำสนธิสัญญากับโปแลนด์ที่เมือง ริกา (Treaty of Riga) ที่ทำให้รัสเซียต้องสูญเสียรัสเซียขาวและยูเครนให้แก่โปแลนด์

อันที่จริง เมื่อรัสเซียเข้าประชิดพรมแดนโปแลนด์ รัสเซียเองเริ่มลังเล ไม่แน่ใจว่า ควรรุกรานโปแลนด์ หรือควรสร้างระบบโซเวียตขึ้นในโปแลนด์ เลนินสนับสนุนการสร้างระบบ โซเวียตมากเป็นพิเศษ เพราะหวังว่า การปฏิวัติในโปแลนด์จะค่อย ๆ ขยายตัวไปทางตะวันตก สู่นอร์มณี รัสเซียได้เรียกร้องขอความเป็นธรรมจากชาวโลกว่า โปแลนด์รุกรานรัสเซียโดยไม่มี ผู้ใดทัดทาน แม้แต่สันนิบาตชาติก็เพิกเฉย ครั้นสงครามยุติลงโดยรัสเซียจำต้องล่าถอย อังกฤษ ได้เข้าใกล้เกลี้ยในการเจรจาสันติภาพโดยเสนอให้มีการปักปันพรมแดนตามข้อเสนอของ ลอร์ด เคอร์ซัน (Curzon) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของอังกฤษ

การยุติสงครามกลางเมือง

อันที่จริง ฝ่ายปฏิปักษ์ต่อบอลเชวิกควรจะมีโอกาสล้มล้างอำนาจบอลเชวิก เพราะ มีกำลังมหาศาลของตนเองและได้รับความช่วยเหลือจากจักรวรรดินิยมตะวันตก การปฏิบัติการทางทหารเพื่อล้มล้างอำนาจบอลเชวิกในขั้นต้นมีที่ท่าจะได้ผล แม้แต่รัฐบาลคอสซัคก็ เป็นที่รับรองของนานาชาติ กำลังของฝ่ายปฏิปักษ์ในขั้นต้นเป็นภัยคุกคามบอลเชวิกยิ่งนัก กลุ่มนายพลเดนิกินและนายพลเรือคราสนอฟมุ่งที่จะตัดเส้นทางการคมนาคมสู่มอสโก โดย ตัดเส้นทางรถไฟซาริตซิน (Tsaritsyn Railway) ซึ่งขนส่งเสบียงอาหารเลี้ยงชาวมอสโก และขนส่ง น้ำมันจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของภูมิภาคคอเคซัส ถ้าปฏิบัติการได้สำเร็จ บอลเชวิกก็จะเสียอำนาจด้วยถูกปิดล้อมทางเศรษฐกิจโดยสิ้นเชิง บอลเชวิกจึงพยายามรักษา เส้นทางการคมนาคมดังกล่าวเพื่อรักษาเส้นทางชีวิตของตน และป้องกันมิให้ฝ่ายปฏิปักษ์ทาง ตะวันออกรวมตัวกับฝ่ายภาคใต้ได้ บอลเชวิกจึงต้องดำเนินนโยบายปราบทุกฝ่ายโดยให้แตก แยกกันเองเพื่อสะดวกแก่การปราบปราม นอกจากนั้น บอลเชวิกยังต้องปราบขบวนการกัฏ เอรราช

ในขั้นต้น เลนินเคยยืนยันส่งเสริมการแยกตัวเป็นเอกราชของดินแดนต่างเชื้อชาติ ในรัสเซีย ครั้นถึง ค.ศ. 1919 เลนินและบอลเชวิก มองเห็นความจริงว่า ดินแดนเหล่านั้น รังเกียจรัสเซียและระบอบใดก็ตามที่ขึ้นชื่อว่าเป็นระบอบการปกครองของรัสเซีย โอกาสที่ บอลเชวิกจะส่งเสริมการปฏิวัติในดินแดนเหล่านั้นเกือบจะเป็นไปไม่ได้ ดังที่เลนินเองต้อง ยอมรับ ณ ที่ประชุมสภาสูงของพรรคครั้งที่ 23 ปี 1923 ว่า :

“...มีตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นว่า สิทธิของการกำหนดวินัยตามแนวเชื้อชาติขัดแย้ง กับหลักการหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญเหนือกว่ามาก กล่าวคือ สิทธิของชนชั้นกรรมาชีพในการตั้งมั่น

การปกครอง เมื่อยึดอำนาจการปกครองได้แล้ว ในกรณีเช่นนี้ สิทธิของการกำหนดวินิจัยตามแนว
เชื้อชาติต้องไม่เป็นอุปสรรคกีดขวางชนชั้นกรรมาชีพในการสถาปนาระบอบเผด็จการ สิทธิแรกต้อง
หลักทางให้แก่สิทธิที่สอง”⁸

ในฤดูร้อนปี 1918 กองทัพแดงสกัดกั้นขบวนการรุกรานของฝ่ายปฏิปักษ์ไว้ได้ที่
ลุ่มแม่น้ำโวลกา และต่อมาเมื่อจักรวรรดินิยมตะวันตกล้มเลิกการแทรกแซงทางทหารและ
ยุติความช่วยเหลือแก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในสงครามกลางเมืองแล้ว บอลเชวิกก็สามารถปราบ-
ปรามฝ่ายปฏิปักษ์ได้ง่ายขึ้น ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1920 ฝ่ายปฏิปักษ์กลุ่มสุดท้ายภายใต้
การนำของนายพลแรงเจิลฟายแพ้ว เป็นการปิดฉากสงครามกลางเมือง บอลเชวิกได้หันเข็มทิศ
มุ่งสู่ขบวนการกู้เอกราช

ต้นปี 1920 ขบวนการกู้เอกราช และแบ่งแยกดินแดนจากรุสเซียก็อ่อนตัวลง
รัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคคอเคซัสตกเป็นรัฐบริวารของรุสเซีย ยกเว้นสาธารณรัฐจอร์เจีย ปีต่อมา
กองทัพแดงบุกเข้ายึดได้จอร์เจีย โดยเสี่ยงต่อการที่อังกฤษและตุรกีอาจขัดขวาง แต่ไม่มีฝ่าย
ใดขัดขวางนอกจากหัตถานเล็กน้อย

การที่ฝ่ายปฏิปักษ์ฟายแพ้วในบั้นปลาย ทั้ง ๆ ที่มีความเหนียวแน่นในด้านต่าง ๆ
ดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นด้วยปัจจัยหลายประการ ประการแรก ฝ่ายปฏิปักษ์มีหลายกลุ่ม มิได้
รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ละกลุ่มมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน จุดประสงค์นั้น ๆ
ไม่มีลักษณะแน่นอนแน่แน่วเพียงพอ⁹ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มักแย่งชิงอำนาจกันเอง ฝ่าย
ปฏิปักษ์จึงขาดพลังอันแข็งแกร่งที่จะล้มล้างบอลเชวิกได้เท่าที่ควร ประการที่สอง ฝ่ายปฏิ-
ปักษ์ไม่มีความสนใจอย่างแท้จริงและไม่มีแผนการอันแน่นอนที่จะปฏิรูปสังคม บอลเชวิก
เป็นฝ่ายได้เปรียบที่มีแผนพัฒนาชาติที่มีจุดหมายชัดเจน เป็นความหวังอันเป็นไปได้สำหรับ
ประชาชน ประการที่สาม ฝ่ายปฏิปักษ์ทุกกลุ่มพึ่งพาความช่วยเหลือจากมหาอำนาจภายนอก
ยอมตกเป็นเป้าให้บอลเชวิกโจมตีได้ว่า เป็นผู้ทรยศต่อชาติโดยชักนำเข้าลี้ซัคส์ก็กเข้าบ้าน
ก่อความเดือดร้อนแสนสาหัสแก่ประชาชน บอลเชวิกปลุกระดมมวลชนให้รักชาติมาตุภูมิ
ได้ผลสำเร็จมากในการทำให้ประชาชนไม่สนับสนุนฝ่ายปฏิปักษ์ และยืนหยัดอยู่เคียงข้างบอล-
เชวิก เป็นการข่มมือชาวยุโรปให้ปราบศัตรูของบอลเชวิกเอง ประการที่สี่ แม้ฝ่ายปฏิปักษ์
จะพึ่งพามหาอำนาจภายนอก ฝ่ายปฏิปักษ์ขาดประสบการณ์ทางการเมืองการทูต มักไม่ค่อย
จะยอมผ่อนปรนเสียผลประโยชน์แก่ฝ่ายตะวันตก และมักจะสงสัยเจตนาารมณ์ของตะวันตก
ที่ช่วยเหลือตน อีกทั้ง มักจะหวาดวิตกว่า จะต้องสูญเสียดินแดนเพื่อแลกกับความช่วยเหลือ

⁸ Rauch, p. 84

⁹ Ulam, p. 111.

ของตะวันตก และมักจะไม่มีใครเต็มใจที่จะเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อาทิ อภิสัทธาทางการค้าและการลงทุนให้แก่ตะวันตก ทุกกลุ่มมุ่งนโยบายรักษากิจการวรรดิรัสเซียมิให้แตกแยกมากกว่า ตะวันตกจึงไม่เต็มใจช่วยเหลือเท่าที่ควร

ปัจจัยที่นับว่าสำคัญ คือ บอลเชวิกรู้แน่แคงใจดีว่า ฝ่ายปฏิปักษ์ต้องพึ่งพาอาศัยความช่วยเหลือและการรับรองของบรรดามหาอำนาจตะวันตก ถ้าฝั่งฝ่ายปฏิปักษ์เองยากที่จะกระทำการได้เองโดยตลอดรอดฝั่ง บอลเชวิกรจึงดำเนินการทูตประนีประนอมผ่อนปรนต่อตะวันตก ยอมเสียเท่าที่จะเสียได้ จนฝ่ายตะวันตกลี้มเลิกการแทรกแซงทางทหาร เป็นการตัดความช่วยเหลือเสมือนเส้นทางชีวิตของฝ่ายปฏิปักษ์อย่างได้ผลยิ่ง ทั้งนี้และทั้งนั้น ย่อมมีข้อควรพิจารณาอีกว่า สงครามกลางเมืองอุบัติขึ้นในจังหวะเวลาอันไม่เหมาะสม ชาวโลกเบื่อหน่ายสงคราม ไม่ยินยอมให้รัฐบาลของตนแทรกแซงทางทหารเพื่อทำสงคราม ณ ที่ใด ๆ ทั้งสิ้น บอลเชวิกรจึงสามารถแก้ปัญหาความแตกแยกภายในและภัยการแทรกแซงทางทหารได้สำเร็จ โดยอาศัยปัจจัยดังกล่าวและโดยอาศัยสันติวิธีเชิงการทูตและยุทธวิธีปราบปราม

ผลของสงครามกลางเมืองที่เด่นชัดคือ การแตกสลายของจักรวรรดิรัสเซีย เอส-ทัวเนีย ลิทัวเนีย แลทเวีย โปแลนด์ ฟินแลนด์เป็นเอกราชหมด ยูเครนและรัสเซียขาวตกเป็นของโปแลนด์ ผลทางการเมืองต่างประเทศ คือ รัสเซียลดฐานะจากการเป็นมหาอำนาจมาเป็นรัฐนอกทำเนียบมหาอำนาจ อีกทั้งรัสเซียได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งถือเป็นลัทธิอุบาทว์สำหรับฝ่ายโลกตะวันตก ความเป็นปฏิปักษ์ทวีขึ้น เพราะรัสเซียจดจำความช่วยเหลือที่ตะวันตกให้แก่ฝ่ายปฏิปักษ์ก่อสงครามกลางเมืองในรัสเซีย รัสเซียผูกใจเจ็บแค้นทว่าผูกมิตรต่อไป ผลทางการเมืองภายในประเทศ คือ ภัยรอบด้านเปิดโอกาสให้บอลเชวิกรใช้เป็นข้ออ้างสร้างระบอบเผด็จการได้มั่นคงในลักษณะใช้อำนาจเด็ดขาดเบ็ดเสร็จเต็มที่ (Totalitarian Rule)